

פרשת ברכות וקללות שבתורה וההכנה לקבלת התורה בקריאתה

התבוננות במועדי השנה | משעורי הגאון רבי נתן רוטמן שליט"א

פרשת ברכות וקללות - ברית עם הקב"ה

פרשת ברכות וקללות שבפרשת בחוקותי מוזכרת בלשון התורה "הברית אשר כרת איתם בחורב" (דברים כח ט). מלבד קריאת ספר הברית וזריקת חצי הדם על המזבח וחצי הדם שבאגנות על העם בהר סיני, שלאחריה ענו העם ואמרו "נעשה ונשמע", נכרתה עימם ברית זו שבתורת כהנים בהדגשה על הקללות, כמו שפירש"י "מלבד הברית - קללות שבתורת כהנים שנאמרו בסיני". כריתת הברית שהחלה בקבלת "כל אשר דיבר ה'" אינה נשלמת עד ששומעים את הצד האחר - מה קורה אם לא שומרים את הברית. הברית היא הסכם התקשרות מהותי שנעשה בין ישראל להקב"ה ונכללו בה דברי הקללות שבתורת כהנים ולאחמ"כ גם הקללות שבמשנה תורה שאף הן נקראו "דברי הברית".

והנה בסוגיה זו של ברכות וקללות שבתורה עמדו הרבה ראשונים, ונשתברו כמה קולמוסים ובאו לפרש האם פרשת ברכות וקללות באה לגלות מהו הטוב אשר ייטיב ה' לעושי מצוותיו והרע אשר יקרה את עוברי רצונו, דהיינו שהברכות והקללות מגדירים את שני צידי הברית אם יקיימוה ואם חלילה לא, או כמש"כ הרמב"ם (פ"ט מהל' תשובה) ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא ואין הברכות והקללות מבטאים את השכר והעונש, ואין בהם ציור מה יקרה אם לא נשמור את הברית. אם חלילה לא שומרים את הברית יש עונשים כבדים יותר שעלולים לקרות, כמו חייבי כריתות וכן "הכרת תיכרת, הכרת בעולם הזה, תיכרת לעולם הבא" (סנהדרין סד:). ועוד עונשים כמובא ברמב"ם¹. ומפרש הרמב"ם שכל ציורי הברכות והקללות באו להודיע שאם יעבדו ישראל את ה' ישפיע להם הברכות ומרחיק הקללות כדי שיהיו פנויים לעסוק בתורה ולזכות בה לחיי העולם הבא, ואם יעזבו את ה' יביא עליהם את הקללות ע"מ שלא יהיה להם לב פנוי לעשות המצות כדי שיאבדו מחיי העולם הבא.

ולדרכו של הרמב"ם צריך להבין הכיצד ניתנו עונשי הקללות כהגדרה והשלמה של הברית, אם אינם מבטאים את הפרת הברית. וכן יש להעיר מצד אחר, שהרי העונשים הללו באים ככפרה ומבטלים מעל האדם את גזירות עונשי עוה"ב, כמו שאמרו חכמים בארבעה חילוקי כפרה (יומא פו), וכן בחייבי מלקיות אמרו "כיון שלקה הרי הוא כאחין" (מגילה ז), וא"כ יש בהם ענייני טובות להיפטר מעונשי עוה"ב, ואיך ניתנו הקללות והברכות כחלק מהברית. והדבר מפורש בתוך פירוט העונשים שבאים כחלק מהברית כמו שנאמר "והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית" (ויקרא כו כה), וזה אומר דרשני, האם בברכות וקללות אלו נמצא הגבול שהקב"ה מציע לפני בני האדם בקיום הברית וביטולה.

קושיית הראשונים מפני מה לא הוזכר בתורה שכר העולם הבא

מכאן נמשכו הראשונים (רמב"ן שמות ו ב ועוד) אחר השאלה הנרחבת, מפני מה לא הוזכר בתורה כלל ענין השכר והעונש. יש שירצו

להסביר שדברה תורה כלשון בני אדם בשפה שיכולים לשמוע, היות ושכר עולם הנשמות ועונשם אינו מובן בשפה הרגילה. וכמו שאומר ריה"ל (כוזרי א קט) שבני שאר הדתות מורגלים להבטיח על מיני הנאות שיגיעו לאדם אחר המוות חלף עבודתו, אכן, אין איש ששב וספר את אשר קרהו שם ואפילו דבר שלא בא לעולם אינם, ואילו תורת אמת נשענת על הבטחות וייעודים המתממשים כאן בעוה"ז ואינה מרחיקה עדותה. אך גם אי נימא הכי, עדיין צריך הסבר מדוע התעלמה התורה מענייני שכר הנשמות ולא הזכירה אותן.

הקללות הם חלק מהברית עצמה

ולכא' יש להוכיח מגוף הפרשה שהקללות מונחות בתוך הברית עצמה, מאחר ומצינו הבדל בולט בין הקיצור שיש בברכות לבין האריכות שיש בקללות. הברכות מתומצתות בכמה פסוקים, ואילו הקללות מופיעות "ויספתי עליכם שבע על חטאותיכם" ועוד, ובמשנה תורה הרחיבה התורה עוד בפירוט צ"ח קללות עם כל תיאוריהם ושמות מחלות שונות. ומה פשר הדבר.

ונאמרו תירוצים בפשט, י"א שאפשר להגדיר מצב טוב בעוה"ז בקוצר אמרים ובלי יצירתיות רבה, שלא כמו בשכר עולם הנשמות שם יש מדרגות רבות של השכלות ועליות. אולם כאשר מזכירים את העונשים והקלקולים שיש בעולם, ישנם הרבה פרטים בחסרונות המתהווים לאדם. אך נראה שיש גילוי עמוק יותר במה שלא באו הקללות בבת אחת במכה נחרצה, שבא להעיד על גודל החשיבות של הברכות שהם מושלמות, אבל העובדה שהקללות מגיעות באופן חלקי ומדורג, עם שלבים ומעצורים באמצע הדרך, מגלה שיש תהליך בעל מטרה בקיום הקללות, שלכן אינן מכה מושלמת אחת אלא הן מתפרסות על הרבה חלקים מחלקי המציאות.

מצד אחר מוצאים את המרכזיות של הקללות, במעמד הברכות והקללות שבהר גריזים ובהר עיבל, שם רואים בתרתי שהקללות היו עיקר. מצד אחד ממה שהארורים הם שהתפרשו בתורה ולא הברכות, ומצד שני מהא דנצטוו ישראל להקים את המזבח ולהקריב שלמים באותו הזמן אחר השלמת הברית בברכות וקללות (ונעשה בסדר מיוחד בכתיבת דברי התורה באר היטב על האבנים וסדו אותם בסיר ובכך החילו עליהם ישראל את כל ברית התורה), וכל זה נעשה דווקא על הר עיבל ששם ניתנה הקללה. והוא דבר פלא שהרי הקב"ה מכוון דווקא לברכה וחפץ בהצלחתם של ישראל לקיים את התורה, ולמה נערכה הברית על ההר שבו ניתנה הקללה.

ומפורש כן בגמ' (ע"ז ד.) "משתבח להו' אבהו למיני ברב ספרא דאדם גדול הוא, שבקו ליה מיכסא דתליסר שנין. יומא חד אשכחוהו, אמרו ליה, כתיב 'רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם', מאן דאית ליה

אחריה תקומה וההפסד שאינו חוזר לעולם".

¹ ז"ל (פ"ח מהל' תשובה ה"ה) "הנקמה שאין נקמה גדולה ממנה שתכרת הנפש ולא תזכה לאותן החיים שנאמר 'הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה', וזה האבדון הוא שקורין אותו הנביאים דרך משל באר שחת ואבדון ותפתה ועלוקה וכל לשון כליה והשחתה קוראין לו לפי שהיא הכלייה שאין

סיסיא (- זעם) ברחמיה מסיק ליה (- מעלהו על אוהבו)? אישתיק ולא אמר להו ולא מידי... אמרו ליה (- לרבי אבהו) לימא לן את, אמר להו אמשול לכם משל למה"ד, לאדם שנושה משני בנ"א, אחד אוהבו ואחד שונאו, אוהבו נפרע ממנו מעט מעט, שונאו נפרע ממנו בבת אחת". נמצא אם כן שרק ע"י הקללות יש לישראל קיום לעולם הבא, וכאשר הקב"ה מבטיח קללות הוא מבשר להם שבכך הוא מונע אותם מלהיאבד.

החיסרון שיש בעבודה מיראה

ולכא' יש לשאול, דאיתא במגילה (כה: לגיר' רש"י) "קללות וברכות נקרינ ומתרגמין, פשיטא, מהו דתימא ניוחש דלמא אתו למעבד מיראה, קמשמע לן", והדברים תמוהים מאד, דהלא לשם כך נמסרו ונכתבו הקללות, שעל ידי שיראו את העונשים ויעשו מיראה ימנעו מן החטא ואדרבה הוא המכוון בכל הקללות. דאע"פ שיראת העונש אינה הדרגה הגבוהה של יראת שמים אבל היא היראה הבסיסית ששבחו אותה חכמים וכלשון הרמב"ם (סה"מ עשין ד) "אבל נירא ביאת ענשו בכל עת והוא אמרו יתעלה את ה' אלוקיך תירא". ואף התורה מגלה בפירוש שזאת כוונת הקללות כדכתיב "והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות ליבי אלך... לא יאבה ה' סלח לו כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא ורבעה בו כל האלה הכתובה בספר הזה" (דברים כט יח-יט). והוא המקור של דברי הרמב"ם (שם) "ולא נהיה ככופרים ההולכים בשרירות לבם ובקרי". ומהו החשש שלא יבואו למעבד מיראה.

ומוכח מכאן שהקללות שאנו קוראים בתורה לא נכתבו רק כדי ליירא בני אדם.

היסודיות וההכרח של הברכות והקללות לצורת כלל ישראל

כללות פרשיות ברכות וקללות שבתורה הכרחית ובה נקבעה צורת היחס והקשר עם הקב"ה וכריתת הברית. ניתן לכלל ישראל סדר בסיסי לקביעת ברכות וקללות מיד לאחר שעברו ישראל את הירדן ונכנסו לארץ ישראל, אז נתכנסו כולם על הר גריזים והר עיבל שמקומם באלוני מורה הוא שכם, באמצע ארץ ישראל לפי סדר ערי מקלט, ובאו בברית ברכות וקללות.

תקנת עזרא

איתא במגילה (לא:): "תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבמשנה תורה קודם ראש השנה. מאי טעמא אמר אביי ואיתמא ריש לקיש, כדי שתכלה השנה וקללותיה. בשלמא שבמשנה תורה איכא כדי שתכלה שנה וקללותיה, אלא שבתורת כהנים, אטו עצרת ראש השנה היא, אין, עצרת נמי ראש השנה היא, דתנן ובעצרת על פירות האילן". מבואר בראשונים (קריית ספר להמאירי מאמר ה"ח א) שתקנה זו אינה שייכת לקריאת התורה הרגילה, ובני ארץ ישראל שהיו מסיימים את התורה אחת לג' שנים, היו מוציאים ס"ת נוסף וקוראים את פרשיות הקללות קודם ר"ה וקודם עצרת. אמנם עצם דברי הגמ' טעונים הסבר, היאך כלים קללותיה של השנה בקריאת פרשיות הקללות (ולכא' גם הברכות נקראות ולא חיישינן שיכלו), וכי יש כאן רק סימנא בעלמא. ועוד צ"ב מפני מה נחשב שבועות כראש השנה, ואיזה מעגל שנה נסגר בחג השבועות, דאע"פ שנידונים בו על פירות האילן הא נידון העולם בד' פרקים ולא נחשבו כולם כראשי שנה.

ולכא' זה קשור לפשוטה של הפרשה של ברכות וקללות. התורה מתחילה "אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם" וכנגד זה התחלת הקללות "ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצוות האלה. ואם בחוקותי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם", ולכא' יש כאן שאלה פשוטה דפירש רש"י "יכול לקיום המצוות, כשהוא אומר ולא תעשו וגו', הרי קיום מצות אמור, הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי, להיות עמלים בתורה". ויש להבין מפני מה הסדר מתהפך, דבקללה נאמר תחילה שלא יקיימו את המצוות ואח"כ "אם בחוקותי תמאסו" ואילו בברכות נאמר שההתחלה היא "אם בחוקותי תלכו" ואח"כ "ואת מצוותי תשמרו". וצריך להבין למה נקודת ההתחלה נמצאת בעמל התורה, ובשלמא אם היה נאמר תחילה "אם תשמעו לי" היה מובן שבקיום המצוות תלויות הקללות, ובקנין דרגה נוספת של עמל התורה אפשר לזכות גם לברכות, אך בפסוק נראה שבדרגה זו תלוי כל קיום הברית וכמו שאמרו חז"ל (ספרא ריש בחוקות) "מלמד שהמקום מתאוה שיהו עמלים בתורה".

מבואר ברמב"ן שהקללות שנאמרו בפרשת בחוקותי התקיימו בסוף בית ראשון כשיצאו לגלות בבל, וקשורות לחטאי בית ראשון, וזמן הגלות היה לפי שנות השמיטין שלא שמרו בשנים אלו כמו שנאמר "אז תרצה הארץ את שבתותיה". והנביא מפרש את שורש החטאים אז - "מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר: ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפנים ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה" (ירמיה ט יא-יב) - הרי שהזכיר שלא הלכו בתורה כלישנא דקרא דפרשת בחוקותי. ומבואר בגמ' (ב"מ פה:) דהיינו שלא ברכו בתורה תחילה, ובזה נתלה כל נפילתם של ישראל, ועוד קודם לקיום כל המצוות יש להם לישראל להיות עמלים בתורה.

דרכו של הגר"א

ונראה להציע את תשובת רבינו הגר"א למה לא נזכר בתורה שכר עולם הנשמות. ז"ל הגר"א בפירוש שה"ש (א ג) "ובזה מתורץ ג"כ מה שהקשו כל הקדמונים, מה שלא נאמר בתורה שכר עולם הבא, כי עיקר עוה"ב להשיב הנשמה למקורה לדבק בשכינה, ובוודאי יותר טוב מזה כשהשכינה דבוקה למטה כאשר היתה כוונת הבריאה כידוע, ושכר זה כתוב כמה פעמים בתורה עד אין מספר, 'ושכנתי בתוכם' 'ולא תגעל נפשי וגו'". קרבת ה' לבני אדם בעלי גוף ונשמה בעוה"ז היא קרבה גבוהה ושלמה יותר מאשר קרבת נשמה בלבד, שהיא כוללת את כל חלקי האדם ולא חלק אחד בלבד. ובוודאי שאין כוונת הגר"א לומר שתכלית השכר רק כאן בעוה"ז שהרי העוה"ז הוא זמני, אלא דברי הגר"א מצדדים למה שהכריעו הרמח"ל (דעת תבונות סח) והגר"א ואף הראב"ד ועוד ראשונים, כנגד מה שכתב הרמב"ם בהל' תשובה (פ"ח ה"ב), שעיקר העולם הבא אינו עולם הנשמות שאחר המיתה אלא העולם הבא הוא עולם שאחר תחית המתים, וכמו שמדויק מהמשנה (סנהדרין ז) שמונה בתוך אלו שאין להם חלק לעולם הבא את האומר אין תחיית המתים מן התורה, ומפרשת הגמ' טעמא דהוא כפר בתחיה"מ לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיה"מ, הרי שתחיה"מ היא העולם הבא (יעוין ביד רמה סנהדרין שם) וקבלת השכר בגוף ונשמה יחדיו. אמנם לא בגוף עכור כבסדרי עוה"ז דפתח ביה מיני קלקולים, ואין הכוונה לשכר בהנאת הגופים, אלא לשכר בכמה דרגות של דקות של ענייני הגופים כמש"כ הראב"ד וכמו שמחלק רמח"ל בדעת תבונות את זיכור הגוף לד' דרגות זו למעלה מזו.

עכ"פ כוונת הגר"א שיסוד החיבור השלם של האדם עם הקב"ה הוא בנשמה וגוף יחד, ואילו מייעדת התורה את השכר.

וכן אי' בסוף פ"ק דקידושין (ט:): אחר שהתפרשו כל דרכי הקניינים וגדרי חוקי המצוות לאנשים ונשים ולכהנים מסיימת המשנה קנין נוסף שזוכים אליו ע"י המצוות "כל העושה מצוה אחת מטיבין לו, ומאריכין לו ימיו, ונוחל את הארץ. וכל שאינו עושה מצוה אחת אין מטיבין לו, ואין מאריכין לו ימיו, ואינו נוחל את הארץ". ומפרש רש"י "מטיבין לו - משמע בהאי עלמא. ונוחל את הארץ - חיי העולם הבא" וכמו ששנו חכמים בריש חלק "כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, שנאמר "ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ". והגר"א פירש (בפרשת האזינו) שהארץ היא ארץ ישראל, והגר"א לשיטתו מתכוון שסוג השכר שהוא שכר הנשמות אינו השכר העליון, אלא השכר העליון הוא דווקא בדביקות של נשמה וגוף כעין השכר לו זוכים בעולם התחיה. בוודאי שהצורה כיצד השכר הזה חל בסדרי העולם הבא אין בכוח אדם לתפוס ועל זה דרשו חכמים את הפסוק "עין לא ראתה אלוקים זולתך" (ברכות לד:), אך התורה מזכירה ומתארת ברחבות את הדביקות של נשמה וגוף יחד עם הקב"ה לפי המושגים שבני אדם מסוגלים לתפוס, ולכן הזכירה התורה דווקא את שכר העולם הזה. לכן "נוחל את הארץ" היינו העוה"ב שמתבטא כאן בעולם הזה כנחלת ארץ ישראל.

לפי הבנה זו מתאים מאד מה שתרגם אונקלוס על הפסוק "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" - "ויחי בהון לחיי עלמא" - עם דרשת חכמים "וחי בהם ולא שימות בהם" (ע"ז כז:), שכן תפיסת החיים השלמים כחיים בקרבת ה' הן תפיסות אמיתיות, אלמלא שחטא האדם הראשון שמחמתו העולם צריך לעבור היתוך צורה ותיקון, המעבר מעוה"ז לעוה"ב היה בעליה רצופה של נשמות וגופים אל עולם השכר בלי לעבור את מחיצת המוות וההפסד של האדם ושל העולם. אחר הקלקול ועיוותי החטא צריך לרענן את המושגים האמיתיים של נשמה וגוף ע"י האלף השביעי שעליו נאמר "חד חרוב" ובו סדרי העוה"ז מתבטלים כמבואר בדרך השם (ח"פ ג'), שהם הכ"ת להחזיר את העולם והאדם אל מקומם המתוקן כשורה. ובאמת פנימיות מציאות האדם שוה בשני המקומות היא העבודה היא השכר, האדם זוכה לקרבת ה' בעוה"ב ע"י שמתקרב אליו כאן בעוה"ז וזהו הבסיס של העוה"ב.

חיי עוה"ב גנוזים בתוך חיי עוה"ז

ודאיתין להכי מוסבר היטב מה שפירש"י על הברכה "והתהלכתי בתוכם" - "אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם, ולא תהיו מזדעזעים ממני", דלכא' לא בגן עדן עסקינן. אבל כמו שהיה אומר הרב זצ"ל מדוע הכופר בתחא"מ נחשב ככופר שאין לו חלק לעוה"ב, וכי רק מצד שאינו תופס את כל הדרשות שהובאו בגמ' (סנהדרין ז:): ללמד על תחא"מ. צריך להבין שההקדמה הפשטית היא שאין אדם ששייך לתורת משה שאינו תופס את המציאות של עולם התחיה כיון שהתחלת מציאות האדם בבריאתו היתה בגן עדן ובתוכו עץ החיים שלא נאסר עליו אלא "ואכל וחי לעולם". זהו הבסיס של האנושות. מי שתופס שלאחר החטא כשנאסר על אדה"ר לאכול ונאמר לו "מות תמותון", התכנית האלוקית הופרה ע"י עצתו הקלוקלת של הנחש הקדמוני, הוא רעיון לא הגון בעצם בתורה. הקב"ה לא מספר את הקורות עם אדה"ר קודם החטא אם אין משמעות עבורינו בתפיסת האדם קודם שקלקל. הוא שולח לעבוד את האדמה ונגזר עליו "מות תמותון", אבל אין זה סילוק גמור של המעשה הראשוני של הבריאה, וזאת כוונת הגמ'

בדרשות שם כגון "דלא הווי חיי, דהוי חיי, לא כל שכן", יותר קל לברוא את מצב התיקון של הבריאה למצב קיים מאשר לברוא מחדש. אם הקב"ה חידש מלכתחילה שהאדם נועד לחיות לעולם, מכאן ההמשך לצורת האדם ותיקונו כשיחזור למצב זה. כאשר הקב"ה מבטיח לאברהם אבינו את ארץ ישראל, אדם בעל פשט הגון מבין שהכוונה ליחס אל ארץ ישראל כמקום השייך לסדר גן עדן כמפורש בכמה מקומות "ואמרו הארץ הלזו הנשמה היתה כגן עדן" (יחזקאל לו לה) "כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה'" (ישעיה נא ג). יש למצוא את הקשר בין החיי עולם של בראשית לבין ארץ ישראל המובטחת לאברהם אבינו, במה שאמר דוד המלך "כטל חרמון שיוורד על הררי ציון כי שם ציוה ה' את הברכה חיים עד העולם" (תהילים קלג ג). מכאן לקח רש"י דפשטא דקרא של הברכה מכוון אל "אטייל עמכם בגן עדן".

זהו מה שאומרים בברכת גבורות שבשמונה עשרה, בה חוזרים חמש פעמים על תחית המתים, ההגדרה של פעולת תחית המתים היא "אתה גיבור לעולם ה' מחיה מתים אתה", גיבור הוא מי שמתגבר על אויב. פירוש הדבר שבמציאות הנראית לנו יש מקום בו ח"ו 'גבר אויב' - הנחש הקדמוני הצליח ומוכיח שאין אדם שאינו בן מוות, בכל לוויה הוא מוכתר כמנצח. לכן העולם בוכה בלויה, אנשים אינם מקבלים את העיוות במציאות שיש במוות "וי להאי שופרא דבלי בארעא". לזאת באה הזכרת הגבורה (שאינה הגבורה כלפי עוברי רצונו) בתחא"מ שבתפיסה הנרחבת של "לעולם" אזי "אתה גיבור לעולם ה'", בסופו של דבר "בלע המוות לנצח" המוות כאן הוא שם דבר והוא יכולע וינוצח.

יצא שסדר השכר שמופיע בתוך החיים שלנו, הוא האחיזה שלנו בחיי עוה"ב ממש, מושגי קרבת ה' בעולם הזה הם אחיזה בקרבת ה' בעוה"ב. גם ימות המשיח שמוקדמים לחיי עוה"ב, אינם אלא המבוא לפגוש את חיי עולם הבא שלא יבואו על בני האדם בלי שחיו את קרבת ה' בעולם הזה בדרגה הגבוהה והנעלית שלהם והם ימות המשיח. הבריאה אמורה להגיע בהכרח למצב אליה היא נועדה והאדם יעמוד במצב המתוקן של הבריאה כמו קודם שקלקל ומשם מתקדמים ומגיעים אל סדר התחיה.

ברכות וקללות מעמידים את ציור החיים הנכון בעולם

אחר הקדמות אלו נבוא להתבונן ביחס חדש לפרשיות הברכות והקללות, ונבין את הבסיס המיוחד של "בחוקותי תלכו" וכיצד מתקיים בקריאת הפרשיות "תכלה שנה וקללותיה" קודם המועד של שבועות.

מה שהתחדש בדברי רבי אבהו בפירוש הפסוק "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם", שיש כאן מתנה לישראל שאומרת - אתם תחיו את העולם הזה לפי המשמעות האמיתית. הברכות והקללות הן מתנה שניתנה לישראל שאין למעלה הימנה לפי ערכינו בעולם הזה עד ימות המשיח, הברכות והקללות הם מושגי העולם הזה שמחברים אותנו אל חיי הנצח של העולם הבא, כיון שהם מפרשים את העולם הזה באופן נכון ומראים לנו מהו הטוב האמיתי ומה ההיפך ממנו. אומות העולם לא זכו לזה, העולם הזה משקר להם, הם הולכים בהאי עלמא וסברי דאיהו דיליה לנצח נצחים, הם חיים בתוך האשליה של העולם הזה ואשליה זו היא הריחוק הנורא ששייך בין האדם להקב"ה.

הקב"ה בא לתת מתנה שלימה של תורה ומצוות חוקים ומשפטים שהם החלק העילאי של העולם, ובהם תלויים החיים והמוות,

תכלה שנה וקללותיה

"תכלה שנה וקללותיה" מתבקש כאן, הקריאה שקוראים בתורה מחילה בנו את המציאות האמיתית של החיים שאנשים קשורים ומחוברים בה, על ידה לא רק הנשמות מוצאות את מקומם אצל הקב"ה אלא כל חיינו על המשמעות שלהם ועם כל ההצלחות שבהם, יונקים מהמקום של "קרבת אלוקים לי טוב".

ממילא מה שאמרה הגמ' שבכדי שלא יבואו ישראל לעשות מיראה, הו"א שלא יתרגמו את הקללות בקריאת הציבור, מוסבר מאחר ולעיתים יראת העונש גרועה מאד. אם האדם מפחד רק מהעונש, הוא מביע זרות מהקב"ה שאומר שלא אכפת לו כלל רצונו של הקב"ה, אלא רק אם תצמח לו טובה או רעה. ואומרת הגמ' שמידה זו אינה מידתם של ישראל, כיון שמתייחס לקשר עם הקב"ה כעסק של 'קח ותן', והעיקר שיגיע בסוף לרווחה האישית. כך הוא גם בתוהא על הראשונות (קידושין מ:): שמחמיץ ומקלקל את כל מה שעשה, וכתבו התוס' (פסחים ה:): שעל זה אמר אנטיגנוס "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס" דמוטב שלא יעשו כלל.

יראת העונש שהרמב"ם משבח ומעמיד אותה כחלק ממצות "את ה' אלוהיך תירא" היא מביאת **ענשו** של הקב"ה, ולא נהיה ככופרים ההולכים בקרי, אנו מעמידים את עצמינו לפניו כחומר ביד היוצר ומכירים את המציאות ואת היחס שבינינו שאנו תלויים ברצונו לגמרי, ולא רק מתייראים מחוסר הנוחות או מייסורים. אנו מבינים שהסכנה של העונש מבטאת דבר חמור ונורא יותר, שהוא הריחוק מהקב"ה. הציבור צריך לקרוא ברכות וקללות כברית שמגלה עד כמה הבורא עולם עוסף את הקשר ושומר עליו ולא רק ליירא את בני האדם.

זה ביאור התחלת הברכות והקללות בתנאי שתהיו עמלים בתורה, דע"י עמל התורה נפתחים מושגי התורה, הבינו חכמים בתקנתם שא"א להגיע לקבלת התורה בלי לימוד והבנה של פרשת ברכות וקללות. כשמגיעים לקבל תורה בעצרת צריך להגיע מתוך מצב שהמציאות כולה מסכימה עם קבלת התורה, כמו ששתק העולם בעת קבלת התורה, והברכות והקללות מבררות את המציאות ומשמרות את הברית ע"י ההכרה שהבריאה כולה סובבת סביב התורה. ומדויק הלשון "תלכו" - הקב"ה לא מצפה מישראל לקיים מצוות כשומרים לפני המלך אלא שיתפסו אותם כמהלך התקדמות בתוך החיים. התורה ניתנה באופן שניתן לבני אדם להתקדם בעמלה של תורה, כמו שדורשת הגמ' (סנהדרין צט:): עה"פ "כי אדם לעמל יולד", שהאדם נברא לעמל פה, ונבדל משאר אנשי העולם שמסיימים את עמלם בלא כלום ואילו העמל בתורה מסיר את הקלקולים שבקברו שנתחדשו בו בקלקול הראשון.

נסיים בדברי המהר"ל הידועים בהקדמת ספר התפארת ובנתיבות עולם, בביאור דברי הגמ' "שלא ברכו בתורה תחלה", שכאשר ישראל באים לעסוק בתורה כמצוה ואינם אוהבים את הקב"ה שנתן להם את התורה אין להם את היניקה הנכונה מהתורה, התורה ניתנה כדי שעל ידה ומכוחה יגיעו לקרבה ולא כאמצעי לקבל זכויות, ועל זה מברכים בברכת התורה.

מתנה זו שנתן לנו הקב"ה בברכות וקללות אלו שעל ידם אנו מבינים את הברית, מביאים ל'תחל שנה וברכותיה' שנהיה ראויים לקרבת ה' שלימה של "אתם הדבקים בה' אלוהיכם חיים כולכם היום".

הברכה והקללה. המתנה הזאת היא רק לכלל ישראל שכלפיהם העולם נוהג בסדר בו מחובר מהלך העולם עם האמת האלוקית של "אם בחוקתי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם" או כלשון הנביא "אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו. ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו" (ישעיה א יט-כ). וחיי ארץ ישראל הם המיוחדים לצורת חיים זאת כדאי בכתובות (ק"א:): "א"ר אלעזר מתים שבחוץ לארץ אינם חיים... ארץ שצביוני בה מתיה חיים, שאין צביוני בה אין מתיה חיים", חוק הארץ הזאת שהיא טובה מכל הארצות לעושי רצונו ורעה מכל הארצות לעוברי רצונו.

אחאב אמר שאינו רואה את קיום קללת הרב "ועצר את השמים ולא יהיה מטר", אליהו הנביא בא ועצר את הגשמים, כיון שהוא מלאך הברית שאינו מוכן שהנהגת הארץ תהיה מנותקת מהברית, כל עניינה של הברית היא התקשרות שלימה עם הקב"ה בכל הקומות של האדם ואין אפשרות לצאת ממנה. יתכן ויש יחידים שנוהגת בהם מידה אחרת של צדיק ורע לו, אבל הנהגה עם כללות ישראל תמיד שייכת לקשר האמין של הברית. הקללות כולן מבטאות עד כמה הקב"ה מתערב בהנהגת העולם בכדי שלא לנתק את הקשר הזה.

"רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה" - הקשר אתכם איתן בזכות הברכות והקללות האלו.

הנהגת הקללות באה תמיד רק למנוע את ניתוק הקשר כדאי בספרי "חיצו אכלה בם, חיצו כלים והם אינם כלים" (ספרי עקב מג). לכן הקללות באות בהדרגה וע"מ ללמד את ישראל ולהחזירם לקשר השלם עם הקב"ה.

לכן מיד בכניסתם לארץ, עוברים את הירדן וצריך למצוא הרים - הר גריזים והר עיבל - שעליהם יעמדו ויחילו אל תוך מציאות החיים של הארץ, ואז הארץ עצמה תספר איפה נמצאים החיים ואיפה המוות, הברכה והקללה.

רבותינו באו והוסיפו על הרמב"ם שהברכות והקללות לא באו רק כהכ"ת לקיום התורה, ואינם כלי מקרי לעבודת השם אלא כל מושגי החיים של העולם הבא נקנים בפרשיות אלו. ע"י הברכה והקללה מבינים על מה סובב העולם הזה, וכיצד כל הטובות הם כלים לעבודת השם והרעות הם כלים להפסד. הריחוק מהקב"ה גורם שמפסידים ומאבדים את המתנה של החיים. הברכות וקללות לא באו להודיע על נתינת פרס עבור המצוות או עונש על העבירות, אלא הם חלק מהברית - כמו ברית המילה שחקק בבשרינו כך באה הברית הזאת שמפרשת את הקשר עם הקב"ה שכוללת את כל צדדי החיים והיא חלק מהם. ולא זו בלבד אלא כל ענייני העולם הזה מתעלים ע"י הפירוש הנכון של המציאות ככלים לקרבת ה' כמש"כ הרמח"ל במס"י (פכ"י) בענין הקדושה, וכן להיפך כשישראל מתרחקים מהקב"ה יורד העולם לשפל.

לכן עיקר הברית נמצאת בקללות, כיון שהברית באה להראות עד כמה עוצם הקשר שבינינו ובין הקב"ה מוגן וסגור. הקב"ה כביכול אומר שהוא אחראי עלינו לא רק שננהג כשורה אלא גם אם נתרחק ימשיך וידבר עימנו את דברי האמת והצדק של הקללות, ולא יתן לנו לאבד את הגילוי האמיתי של "איסתכל באורייתא וברא עלמא" שמתגלה בברכות וקללות, ואת האחדות האמיתית של העולם עם התורה.